

7. Лазаревский А. Отрывки из летописи Мгарского монастыря (1682–1775). Киевская старина. 1889. № 4–6; окрема відбитка: Киев, 1889. 40 с.
8. Лазаревский А. Очерки старейших дворянских родов в Черниговской губернии. Записки Черниговского губернского статистического комитета. 1868. № 2. С. 35–148.
9. Лазаревский А. Псевдо — Железняк. *Киевская старина*. 1889. № 1. С. 221.
10. Лазаревский А. Статистические сведения об украинских народных школах и госпиталях в XVIII в. *Основа*. 1862. № 5. С. 82–89.
11. Лазаревский А. Сфрагистическая заметка. *Черниговские губернские ведомости*. 1854. № 4; 1858. № 9
12. Лазаревский А. Украинские юридические акты XVII в. *Черниговские губернские ведомости*. 1862. № 14–17, 22–24, 31; 1863–1865. № 31, 39–40.
13. Любецкий архив графа Милорадовича. Под ред. А.М. Лазаревского. Киев, 1898. Вып. 1. 256 с.
14. Мотыжинский архив: Акты Переяславского полка XVII–XVIII вв. / Под ред. А.М. Лазаревского. Киев, 1890. VI, 223, XVIII с.
15. Переписні книги 1666 р. / В. О. Романовський. Київ, 1933. XI, 438 с.
16. Сарбей В. Г. Історичні погляди О. М. Лазаревського. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 192 с.
17. Федоренко П. О. М. Лазаревський та культурні цінності Чернігівщини. УАЗ. Київ, 1927. Т. 2.
18. Черниговская летопись по новому списку (1587–1725 гг.) / Под ред. А. Лазаревского. *Киевская старина*. 1890. № 4. С. 70–80.

Наук. керівн.: Гриценко А. П., доктор. пед. наук, доцент

Гриценко Вадим

ДО ПИТАННЯ ЗАСНУВАННЯ КОЗАЦЬКО-СТАРШИНСЬКОГО РОДУ САВИЧІВ ТА ПЕРСПЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ САВИ ПРОКОПОВИЧА

У статті проаналізовано основні аспекти заснування протягом XVII століття козацько-старшинського роду Савичів та визначено роль державної служби одного з перших відомих представників роду - Сави Прокоповича.

Ключові слова: Савичі, козацько-старшинський рід, державна служба, Глухівські статті.

Родоначальником козацько-старшинського роду Савичів, що проживали на Сіверщині (нинішній Шосткинський район Сумської області) був Прокіп Кирилович - «міщанин Ніжинського обивателя Вороніжського» [9, с. 172; 11, с. 253].

Однак цей рід здобув відомість все ж завдяки діяльності його сина - Сави Прокоповича [19, с. 34]. Рік його народження, на жаль, не відомий. Очевидно, він спочатку був рядовим козаком, а потім став козацьким писарем [16, с. 53]. Перша інформація про нього датується 1664 роком. Тоді Сава Прокопович отримує дозвіл московського царя Олексія Михайловича на відбудову містечка Вороніжа Ніжинського полку (нині селище Вороніж Шосткинського району Сумської області), зруйнованого в ході бойових дій польським королем Яном Казимиром у 1663-1664 рр. [10, с. 422]. Через п'ять років у 1669 році він, як воронезький сотник (Глухівського повіту, нині селище міського типу Шосткинського району), виходить на загальнодержавну арену. Під час обрання нового гетьмана представники українського старшинства намагалися домогтися виведення з більш-менш значних лівобережних міст царських військ на чолі з воєводами, які тут з'явилися за періоду гетьманування Івана Брюховецького в 1663-1669 роках: «чтобы въ малороссійскихъ городахъ отнюдь не было великороссійскихъ воевод и ратныхъ людей» [8, с. 247].

6 (16) березня 1669 р. у Глухові було укладено так звані Глухівські статті, до укладення яких також долучився і Сава Прокопович. «Гетьман Дем'ян Ігнатович (відомий у радянській історіографіх, як Дем'ян Многогрішний), і обозний, і військові судді, і полковники, і вся старшина, які були на раді, учинили віру, і до статей руки приклали». У складі сотників

ніжинського полку, які взяли участь у підписанні статей, згадується і воронезький сотник Сава Прокопович [1, с. 93].

У знак визнання його заслуг та розуму, він бере участь Лівобережної України Дем'яна Ігнатовича, більш відомого за прізвиськом Многогрішного (бл. 1630–після 1701) до Москви [13, с. 623]. Його роль оцінюють і він в цьому ж році їде з посольством від гетьмана Дем'яна Многогрішного (бл. 1630 – після 1701) до Москви [13, с. 623].

Далі кар'єра розвивається по висхідній. В 1671 році Саву Прокоповича призначають Переяславським полковником [11, с. 253].

У березні 1672 року Дем'яна Ігнатовича звинувачено у зраді і усунуто від влади. 17 червня цього ж року, на генеральній військовій раді в Козачій Діброві під Конотопом гетьманом Лівобережної України обрали Івана Самойловича. Новообраний гетьман здійснює серйозне оновлення складу генеральної старшини та, серед інших, достойників також уводить до свого уряду й перспективного діяча Саву Прокоповича. Отже, Конотопські статті він підписує вже як Генеральний писар [1, с. 150; 11, с. 253].

Весь цей час (майже півтора десятиліття), Сава обіймає одну з найвищих посад Гетьманщини, посаду Генерального писаря. У березні 1677 р. він разом із генеральним суддею Іваном Домонтовичем та стольником Семеном Алмазовим за наказом Самойловича супроводжував колишнього гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка до Москви. Окрім того, Сава Прокопович бере участь в Чигиринських походах в 1677 - 1678 роках проти турецько-татарських військ.

У 1687 році під час невдалого Кримського походу він також бере участь в організації змови проти гетьмана І. Самойловича. 7 липня козацька старшина подала донос на

Савичи.

гетьмана, обвинувачуючи його в самовладстві, різних урядових зловживаннях, а головне – в таємних зносинах з кримським ханом і у військовій зраді. Старшинський блок, який виступив проти гетьмана І. Самойловича, складався з численної і впливової групи старих політичних противників гетьмана – «дорошенківців». До складу змовників входили: генеральний суддя Михайло Вуяхевич, полковники Яків Лизогуб і Григорій Гамалія, регент Генеральної військової канцелярії Василь Кочубей, особисті вороги І. Самойловича, колишня старшина – Родіон Думитрашко-Райча, Степан Забіла, Костянтин Солонина. До них приєдналися й представники генеральної старшини, близької до гетьмана – генеральний обозний Василь Борковський, генеральний осавул Іван Мазепа та генеральний писар Сава Прокопович [11, с. 254].

У 1687 році на Коломацькій раді при виборах нового гетьмана Сава Прокопович підтримує кандидатуру Івана Мазепи (1639–1709). У свою чергу Іван Степанович, ставши новим гетьманом не забуває доброго прихильника. Відразу ж вводить Саву Прокоповича до складу Генеральної старшини, призначаючи Генеральним суддею [18, с. 78].

Сава Прокопович отримує ознаки суддівської влади: військовий клейнод – «комишину», або як вона ще називалась «ліска судейська чорна гибанова, просто в срібло оправлена» та печатку, необхідну «для запечаткування закінчених справ». Суддівська печатка, яка належала Саві Прокоповичу, зберігається в фондовій колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського та була описана Ігорем Ситим: «Паперово-воскова, червоно-коричневий віск, кругла, діаметр 30 мм. Зображення: у колі суддівський жезл, обабіч якого півмісяць і зірка, між 2 колами йде напис: Печать Суд [и] й Єго Царского Пресветлого Величества Запорожского» [17, с. 222].

Ставши гетьманом, Іван Мазепа пішов шляхом збільшення надань маєтків своєму старшинському оточенню. Генеральний суддя Сава

Прокопович одним із перших отримав від гетьмана [11, с. 254] універсал на «село Кудравку в уезде Сосницком лежащее з дворцем, з млинамы, з гутою на рекою Лютою стоячою и з бором до тоей гути належним, так же с полямы пахатнымы, с сеножатмы и всякими угоди, здавна до того села належачими; да дворик, в Воронеже против колоды стоячий, именующийся Бражин, ствержаем теж млины его власного суммою покупление два о шести колах на реце Есмань стоячие ...» [14, с. 13].

У 1689 р. Сава Прокопович супроводжував у складі посольства гетьмана Івана Мазепу в поїзді до Москви: «10 серпня у Москву прибув з великим посольством гетьман І. Мазепа. Його супроводжували генеральний обозний В. Борковський, генеральний суддя Сава Прокопович, генеральний писар В. Кочубей» [15, с. 83]. Перебуваючи на посаді генерального судді, часто виконував дипломатичні доручення гетьмана, але безпосереднім обов'язком генерального судді був розгляд судових справ. У 1691 р. генеральний суддя Сава Прокопович розглядав справу за скаргою новомлинського козака Федора Гриценка про незаконне вирубування його приватного лісу. Справа була вирішена на користь позивача з підписом генерального судді Сави Прокоповича [2, с. 246; 4, с. 187; 5, с. 40; 14, с. 428].

У 1699 р. в Батурині генеральний суддя Сава Прокопович розглядав судову справу бунчукового товариша Данила Забіли, який подав донос на гетьмана І. Мазепу, обвинувачуючи його в «зраді» [12, с. 194]. Рішенням Генерального військового суду Данило Забіла був засуджений до смертної кари, яку в останню мить замінили на заслання. У Данила Васильовича Забіли конфіскували майно та відправили в заслання до Архангельської губернії.

Серед володінь генерального судді Сави Прокоповича, найбільше було в Батурині. Цю інформацію підтверджує випис із батуринських міських книг за 1697 рік. Зокрема, у купчому документі вказано, що того року у батуринського жителя Каленика Тертичника генеральний суддя Сава

Прокопович придбав «двор за плацом, з будинком и з огородцем, за певною суму золотых сто и двадцеть монеты доброй лечбы литовской» [16, с. 154]. Також Сава Прокопович в Батурині володів «млином та хатою при нем» [16, с. 155].

У 1700 році, у зв'язку з хворобою, Сава Прокопович полишив суддівський уряд й перебував на відпочинку. На початку 1701 року (до 4 лютого) він помер [2; 3; 6].

Таким чином завдяки визначній державній службі Сави Прокповича в подальшому козацько-старшинський рід Савичів протягом XVIII століття увійшов до вищих шаблів українських шляхтичів та урядовців.

Список використаних джерел та літератури

1. Величко С. Літопис. Т. 2. Київ : Дніпро, 1991. 640 с.
2. Гриценко А. П. Втрата впливовості Савичів у 1720-1740-ті роки як результат наступу російських вельмож на права української старшини. *Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць*. Вип. 9. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2016. С. 244 – 248. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/128300/50-Hrytsenko.pdf?sequence=1> (дата звернення 08.11.2023).
3. Гриценко А. П. До питання генеалогії роду Савичів. *Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць*. Вип. 5. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2012. С. 195-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviu_2012_5_45 (дата звернення 08.11.2023).
4. Гриценко А. П. Родина Савичів – натхненники Сіверщини. *Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць*. Випуск 4. – Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2011. С. 184 – 189. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75611/45-Hrytsenko.pdf?sequence=1> (дата звернення 08.11.2023).
5. Гриценко А. До питання генеалогії роду Савичів. *Історія в сучасній школі* : наук.-метод. журн. / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. Київ : Пед. преса, 2013. № 4 (140). С. 39-44.
6. Гриценко В. А. Значення посади генерального писаря для діяльності представників козацько-старшинського роду Савичів. *Студентські історичні студії: зб. наукових праць студентів*. Випуск 9. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. С. 29 - 35. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mvp2gjp78AgCHfcanqVJLQ9ZINSpCtYy/view> (дата звернення 08.11.2023).

7. Гриценко А., Гриценко В. Походження козацько-старшинського роду Савичів. *Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ: збірник наукових праць* / [редкол.: Гриценко А.П., голова, Чумаченко О.А., співголова та ін.]. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2022. Вип. 1. С. 63-66.

8. Костомаров Н. Руина. Историческая монографія 1663-1687. Гетьманства Брюховецького, Многогрішного и Самойловича. Т. 15. Ч. 3. СПб. - Москва, 1882. 695 с.

9. Кривошия В, В. Національна еліта Гетьманщини (персональний склад та генеалогія: 1648-1782 рр.). Київ : ІПіЕД НАНУ 1998. Ч. 1. 269 с.

10. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Т. 2: Полк Неженский. Киев, 1893. 560 с.

11. Огієвська Р. І. Сава Прокопович і Батурин. *Конотопські читання: зб. наук. пр.* / ред. кол.: Верба Н. П. (гол. ред.), Акічев Ш. М., Несвідоміна І. М. : Відділ культури і туризму Конотоп. міськ. ради Сумськ. обл., Конотоп. міськ. краєзнав. музей ім. О. М. Лазаревського. Вип. XI. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2020. С. 252 - 256. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Batiuk_Alla/Ekonomichnyi_rozvytok_Baturyna_v_20-30_rokakh_XX_stolittia.pdf? (дата звернення 08.11.2023).

12. Оглоблін О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Нью-Йорк-Київ-Львів-Париж-Торонто, 2001. 461 с.

13. Прокопович Сава. *Довідник з історії України (А – Я)* / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. 2-ге вид., доопр. і доповн. К.: Генеза, 2001. С. 623.

14. Павленко С. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2007. 1144 с.

15. Павленко С. Міф про Мазепу. Чернігів: Сіверянська думка, 1998. 245 с.

16. Пять документов рода Савичей. *Киевская старина*. 1887. Т. XIX. С. 153 – 158.

17. Ситий І. Старшинські печатки Мазепинської доби. *Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха: збірник наукових праць*. Київ, 2008. С. 209 - 241.

18. Терлецький В. В. Глухів у житті П. Полуботка. Сіверщина в історії України : Матеріали третьої науково-практичної конференції. Глухів: РВВ Глухівський ДПУ, 2004. 170 с.

19. Шевчук В. Примітки до «Діаріуша, або журналу...» Миколи Ханенка. *Київська старовина*. 1994. № 1 (304). Січень – лютий. С. 34.

Наук. керівн.: Гриценко А. П., доктор. пед. наук, доцент